УСЕ ПО ЗАКОНУ

Малюнок

Іван Іванович довгенько перебував за кордоном, аж од-бився од рідних звичаїв, і тепер був приємно схвильований від думки, що повертається додому.

Але на кордоні сталася з ним неприємна і трохи чудна пригода. Під час подорожі купив він собі дві-три статуетки, дві-три копії картин, ще кілька дрібних речей, які подобалися. Він не ховався з ними і сам розказав таможенникові, що має такого, за віщо треба платити мито. Але таможенник хотів бачити все на власні очі й розпанахав Івану Івановичеві всі пакунки.

Підлеглого митові більше не знайшлося нічого, та знайшлося з десяток українських книжок галицького видання. З несхованою втіхою віддав їх зараз таможенник якомусь добродієві, з пронизуватими очима, що ввесь час крутився зблизька, позиркуючи на пасажирські речі, а той, сквапно вхопивши їх, потяг кудись до іншої хати.

Тепер чемодани Івана Івановича виглядали мов вивернуті тельбухи... усе в їх було перекидане, змішане, одіж зобгана, чиста білизна перемацана замазаними руками, потрушена тютюном, змішана з брудною. Але Іван Іванович мусив усе те кинути на божий догляд, бо таможенник звелів для підрахунку мита перенести речі, підлеглі йому, до другого столу й вимагав, щоб Іван Іванович був при тому та впевнився, що все робиться по закону.

Здавалося, його найдужче обходило переконати в тім Івана Івановича.

З великим дивуванням довідався тепер той, що закон вимагає, щоб малюнки, які він віз, були порозвірчувані, ящики, в яких були статуї, поодбивані, папір, у якому вони загорнуті, розмотаний, а самі статуї не тільки зважені, а ще, якщо мали який п'єдестал, і-розібрані. Нарешті, таможенник заходився скребти статуї ножиком, щоб дознати, чи зроблені вони з щирої бронзи, чи, може, з якого дешевого виробу.

— Бачите! — туркав він безперестану.— Ви ж могли б на нас ремствувати, якби ми цього не робили. Адже закон ічііиачає одно мито з мармурових, інше з бронзових, ще піше — з шпигальтрових статуй. Знов-таки мито не однакове іа п'єдестал, і за статую та й не однакове за п'єдестал а горорізьбою чи без неї...

— Бога ради! — прохав Іван Іванович.— Візьміть з мене якнайбільше мито, та не псуйте мені речей. Я ж їх тут не зможу впакувати гаразд, вони подеруться, поб'ються... Та й поїзд не дожидатиме на мене, а піде, і я на тім більше втрачу.

— Як таки можна! — чемно, мов умовляючи химерну дитину, відповів таможенник.— Казна не потрібує нічого зайвого, казна не хоче того, що їй не належиться, але обов'язки наші — пильнувати інтересів казни, і вона не повинна нічого втратити! А чи втратите ви, це, вибачайте, нас не обходить. Нас обходить закон, щоб ніхто не важився плескати, що ми не додержуємо законів...

Згодом дійшла черга до наліжника з шовкових вичосків, який Іван Іванович купив десь в Італії і від якого забувсь відчепити крамарську мітку. Виявилося, що саме через це за наліжник, який куплено було за 7 карбованців, казні належиться 27 карбованців мита. Закон, що так дрібно таксував статуї, які в кожнім разі могли дужче потерпіти від таможенного огляду, ніж шовкові вироби, не робив між ними жодної різниці. їх важать, і мито береться з ваги.

— Але • це якась нісенітниця! — не втерпів Іван Іванович.

— Вибачте, я не маю доручення обмірковувати закони..; На те у поновленому ладі,— з задерикуватою усмішкою відповів таможенник,— є Державна дума Я лише виконую закон, і якщо не так виконую, кожен ваш виборець має право зробити запит...

— Коли так, я прикину вам наліжника, а платити такого мита не хочу.

— Це як завгодно...

Тим часом у залі з'явився жандармський офіцер, а за ним несли купу забраних у пасажирів книжок, між іншими й книжки Івана Івановича.

Його покликано до офіцера.

— Ваших книжок я повернути не можу.

— А то чому?

— Це закордонні видання.

— Але ви бачите: ця, наприклад,— це ж народні казки, записані на Полтавщині і лише видані у Львові.

— Це мене не обходить. Я не зобов'язаний розглядати зміст, але закон дає мені право затримати кожну закордонну книжку. Я перешлю їх до цензурного комітету до Києва, вам видамо квиток, можете забрати їх там, якщо комітет дасть згоду.

— Але ж мені нема чого заїздити до Києва.

— Це мене не обходить.

— Ви ж бачите, поміж цими книжками нема й однієї на політичні теми, усі з історії літератури, усі однієї спеціальності. Ви ж знаєте закон, що кожен має право діставати навіть і заборонені книжки, які належать до його спеціальності...

— Не зобов'язаний знати вашу спеціальність.

— Та це ж видко з самих заголовків.

— Не маю охоти розмірковувати про те, але вже якби схотів умикатися, бачив би, що усі ваші книжки — українські...

Офіцер молоденький, ледве засіялися вуси, але вигляд войовничий і задерикуватий, і, очевидячки, має свої антипатії.

— Кінчайте вже хоч скоріше,— через силу стримуючись, звертається Іван Іванович до таможенника, що все ще копається, вираховуючи мито.

— Не можу спішитися...

Скінчається на тому, що поки Іван Іванович похапки силкується хоч як-будь скласти свої речі, поїзд рушає. Ще десять годин вечора, і Івану Івановичеві достанеться дожидати другого, аж до чотирьох годин ранку. Розлючений, роздратований, ледве стримуючись, щоб не вилаятись, звелів він носильщикові нести свої речі до буфетної зали.

Довго ходив він по залі, не можучи заспокоїтися. Було прикро, було нудно, він був утомлений, але найдужче дойма-ло почуття образи. Та згодом настрій занепадав, а дражлива нудьга робилась гостріша. Помалу зала спорожніла, лакей попригашував більшість ламп, і хата зробилася мов ще непривітніша та ще брудніша серед тьмяної сутіні, що наполягла на неї. Спати з цим настроєм, на цих твердих і, здавалося, наскрізь брудних диванах, у цьому передиханому, аж кислому, повітрі було неможливо. Щоб якось перевести час, Іван Іванович, хоч не хотів

їсти, замовив вечерю; скінчивши її, пив чай склянка за склянкою, а нарешті, щоб хоч почути людський голос, почав розмовляти з лакеєм. Балакати не було про що, і, щоб почати розмову, Іван Іванович почав розказувати лакеєві свою пригоду й розпитувати в його про таможенні порядки, неначе питаючи поради.

Зразу він помітив, що лакей цілком співчуває йому.

— Істинно,— якось поспішаючи, відповів він,— не знати, що й повелося на нашій станції. Нове начальство, бачите... так вислужується... Давніше так не було, дивилися по людях і мі) оказії, не робили даремно клопоту, а тепер не то пасажирам, а й нам жити не можна, ані найменшого дріб'язку і іа кордону перевезти не дають, а за кордоном, бачте, ми гечко, а тут же нема. Давніше начальство це понімало, а оці...— і лакей махнув рукою...

Під цей час у двері зазирнув жандармський унтер і зразу г"уи подавсь, та, мабуть, занепокоївся, чого це людина інтелігентного вигляду не в відповідний час пробував на станції і а ще розмовляє з лакеєм, і за хвилю він знов повернувся до зали.

— А про який предмет зволите розговорювать? — звернувся він до Івана Івановича, разів з двоє пройшовши по хаті.

— Так що, Сазонт Осиповичу, нащот тутешньої таможні, пащот порядків... Обиду їм тут зроблено...— відповів за Івана Івановича лакей.

— Ага!.. А в якому, к примеру, смислі?..

— Так що вони, господин, значить, везли наліжника, ковдру тобто, у італійській землі заплачений сім карбованців, і, значить, не знаючи що і як, зовсім новенький і з міткою... а іут нагнали на той наліжник пошлини аж двадцять і сім карбованців. Ну, їм обидно показується.

— Ето дійствительцо! — погодився жандарм.

— І вони з досади од того наліжника одкаснулися, прикинули його таможенникам, уроді начебто подарували.

— Ну, ето вже занапрасно! З якої такої оказії? А по між прочим, наліжник наліжником, а по якому случаю господин оказуються на станції і не поїхали?

— Потому, як поки їхні пакунки переглянуто, поїзд, не діждавши на їх, пішов.

— Ну, ето другая причина, ето нічого,— заспокоївся жандарм і, заспокоївшись, зразу встряв до розмови, бо, знати, вона його зацікавила.— А нащот порядків нашої таможні, ето, дійствительно, сміху подобно... Єжелі, к примеру, моя жонка і прочії которих тут служащих з загранiш-ного містечка якой-будь дроб'язок для обихідки везуть, опальсинів там десяток або чулочки дітям, так в їх тут на таможні все те одбірають, і як з кожної самий би пустяк при-ходився, то усе докупи складають: опальсини до опальсинів, чулочки до чулочків і тому подобное, а тоді з усіх гамузом пошлину забірають, а ви, мовляв, самі там упосля, як вам завгодно, розділяйтеся. Просто один пустяк і тольки неспо-койство для публіки! Вп'ять же і до господ пасажирів при-скипуються, без понятія усіх наровно трівожать...— Жандарм позіхнув.— А между прочим, нащот наліжника, ето ви занапрасно одкинулися. У крайності, можна було б якому знакомому приручити, щоб продав або, прим'явши, упосля через гряницю без пошлини перевіз...

— Ні, вже мені ніколи з ним клопотатися!'Хай поживають! — з досадою відказав Іван Іванович.— Цікавий би тільки я знати, де він подінеться? Певно, якийсь таможенник забере собі та й вкриватиметься по цей бік кордону, не плативши мита.

— Нікак нєт, ето ви занапрасно, господин, ето невозможно. В нас на такой случай твердой закон. Потому з Петербургу встановлено: будь лі якой крам не викупляється, так заводиться він аж у чотирі книжки і впосля об'являється у авкціон і притикол скрозь вивішується. Ось зводьтесь поглянуть: і тут на станції вивішений. Усякого тут краму дуже довольно: на великі тисячі, і порядок такий: перший авкціон ціна проставляється, щоб з неї усю пошлину казні вивернуть; у другий — будь лі за першим разом ніхто не купив — щоб половину, а в случаї і за другим разом змов крам не спроданий, аж тоді в третьому авкціоні продається по чому здря... І кожен раз притикол списується... Ну, звестно, при таких оказіях можна дещо, як що пондравиться, особливо которим начальствующим, поцінно купити... Так, к примеру, і я повсігда увозьму щось собі у вніманіє і тоді вже пильную, щоб воно до остатнього авкціону не спродалося. Потому как покупець по наших авкціонах так пошти сам жид... То я, як узяв собі которий предмет у вніманіє, так я прихожу на авкціон, і, коли за його торг зачнеться, я зразу і об'являюся або рукою такий знак подам, що я на той предмет націляюся... Ну, жидки,— вони зразу понімають і уваженіє начальству про всяк случай показують і вже зразу поміж себе: "гир-гир-шша!" — і більше не в'язнуть, а я тоді дожидаюся третього авкціону і вже по чому здря купую... А так, як ви зволите думать, так невозможно, закон не дозволяє, закон треба сполнять...

— Одначе,— додав жандарм, з хвилину помовчавши,— це ви правильно: таможенники еті в нас дуже много безобра-зіїв позаводили. Я вже вам докладував про опальсинчики і тому подобие. Вп'ять же господам пасажирам, без понятія, де якой господин, скіснєніє дєлають. Тільки, я так собі поні-маю, ето до которого часу, поки на такого якогось не наріжуться, щоб вон в собі настоящую силу мав! Тоді їм сюди враз ревизію наженуть, і усі еті штуки їм одразу одвернуться... Я так вам скажу, хоч ви показуєтеся і не в високих чинах, одначе, якщо на государській службі і якщо по якій часті, у случаї, ваше начальство моцнішої сили од їхнього начальства і воно до вас з прихильністю, так вам можна їм за ваш наліжничок хрону натерти та ще й наліж-ничок собі и 11.ід стребовати. Потому — усе од начальства! Я вам так, і. примеру,

один случай розкажу. Двохствольная рушничка і і у авкціон об'являлася, і я за неї дуже охотився, одначе иро.чнаю, що начальник станції й собі націляється... Так я /положився до ротмистра, а вон подозволив з начальником ірсзаться. Потому як, говорить, для жандарма рушничка — шгучка підхожая, а на начальника станції, говорить, "мені наплювать"... З тим, як прийшов авкціон, я, значить, начальникові не попускаюся — надгоню ціну. Вон аж підскакує!.. Далі надходить до ротмистра з своєю обидою: "Що це,— каже,—такое, що якойсь там ваш унтер мені перебиває", а ротмистр йому так одказує: "Вон,— говорить,— жандар, і йому повсякчас рушничка требується, не можу я йому прл-іштствіє робить, а вам,— говорить,— присоветую так, щоб ви од його одкаснулися". Так той так .і пр-ісів. Потому як у ротмистру сила, вон повсякчас, куди треба, щось писнуть можеть... Так рушничка за мною і зосталася. Так я ето к тому, к примеру, що хоч я супроти начальника станції і дробного состоянія чоловєк, а як моє начальство моцніше, так воно на моє сталося...

З перону почувся дзвоник... Надходив поїзд.

— До свіданія вам,— захватався жандарм, простягаючи руку Іванові Івановичеві,— служба требуєть, бувайте здорові... приятно розговорилися...

За півгодини й Іван Іванович сидів у вагоні, а поїзд гнав серед темної ночі по темних безкраїх степах рідного краю... Л Іван Іванович думав, які ще несподіванки по закону можуть спіткати його там, у рідних просторах.

1914 р.